

екстраполируется на образ античного амфітеатра, реалізованого в романе в образах кримського пейзажа. Акцентується живописність словесних образів в пейзажних описах, представлена в формі екфрасиса як художньо-мировоззренческою моделі.

Ключевые слова: образ города, театральное пространство, античная драма, амфітеатр, екфрасис.

Анотація

У статті розглядається специфіка образу міста як театрального простору в історико-культурній традиції та в романі І. Шмельова "Сонце мертвих". Аналізується аналогія змістовної структури роману з формами античного театру та ремінісценції трагедії Софокла "Цар Едіп" у "Сонце мертвих". Образ театрального простору екстраполюється на образ античного амфітеатру, реалізованого у романі в образах кримського пейзажу. Акцентується живописність словесних образів у пейзажних описах, що представлена в формі екфрасису як художньо-світоглядної моделі.

Ключові слова: образ міста, театральний простір, антична драма, амфітеатр, екфрасис.

Summary

The specific character of city image as theatrical space in historical and cultural tradition and in I. Shmelev's novel "The Sun of the Dead" is considered in the article. The analogy of the novel substantial structure to an ancient theatre forms and a reminiscence of Sophocles' tragedy "Oedipus the King" in "The Sun of the Dead" are analyzed. The image of theatrical space is extrapolated for an image of the antique amphitheater, realized in the novel in images of the Crimean landscape. Picturesqueness of verbal images in the landscape descriptions, presented in the form of ekphrasis as is art-world outlook model is accented.

Keywords: an image of the city, theatrical space, an antique drama, an amphitheater, ekphrasis.

УДК 823.162.1–3.09

Сухарєва С. В.,
кандидат філологічних наук,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки
(Луцьк)

ПОЛЬСЬКОМОВНА ПРОПОВІДНИЦЬКА ПРОЗА В УКРАЇНСЬКОМУ ПИСЬМЕНСТВІ XVII СТОЛІТТЯ: ДО ПРОБЛЕМИ ЖАНРУ

Українська проповідницька проза XVII століття, написана польською мовою, та тематично з нею співзвучна польська гомілетика цього періоду останнім часом викликають значну увагу вітчизняних і зарубіжних науковців, а тому потребують жанрової та змістової систематизації. Польське проповідництво XVII сторіччя має вагомі наукові напрацювання в межах своєї держави, натомість українське польськомовне проповідництво досі залишається значною прогалиною в єдиному бароковому гомілетичному дискурсі. Мається на увазі особливий пласт польськомовного письменства на межі літератури та богослів'я, який охоплює ранній бароковий та власне бароковий етапи розвитку словесності.

Попередньо польськомовна проповідницька проза була детально проаналізована нами крізь призму біблійної герменевтики [6; 7]. Зокрема, зазначалося: "Похоронні проповіді першої половини XVII ст. значно відрізняються від творів цього ж типу

попереднього літературно-історичного етапу. У них з'являється неоднозначне зображення ідеалізованих рис померлого, структура проповіді менш затиснена тісними лецатами риторичного зразка, важлива роль відведена особистим здібностям автора, а тема смерті поступово замінена висвітленням полемічних проблем. Замість плачу і жалю, на перший план виходить біблійний елемент небесної слави, яка визначає міру слави людської... Для гомілетики такого типу характерний симбіоз паренетичного і панегіричного спрямувань” [6, 84–85]. Однак, незважаючи на ключову роль полемічного стилю в польськомовній гомілетичній літературі XVII ст., це лише один із аспектів її жанрової своєрідності.

Передусім обрана нами проблематика охоплює термінологічний аспект, який відображає специфіку жанру. Ольга Циганок пропонує визначати цей тип літератури як “фунеральне письменство”. Зокрема, вона зазначає: “Найважливішим жанровим різновидом письменства “на погреб” для людини XVII – першої половини XVIII ст. були “orationes funebres” [похоронні промови]” [8, 119]. Опираючись на теорію В. Литвинова, дослідниця стверджує, що фунеральні проповіді риторично були розглянуті у межах питань прикладної риторики, урочистого виду красномовства, цивільного красномовства, політичних промов, практичних вправлень тощо. Вона пропонує розглядати фунеральну прозу як різновид загального пласту давньої “похоронної матерії” [8, 14], до якої також зараховують епітафії, епіцедії, ненії і трени. У цьому ж напрямку розглядає проповідницьку літературу XVII ст. архієпископ Ігор Ісиченко, звертаючи особливу увагу на її барокові характеристики [1].

Наталія Поплавська визначає проповідницьку прозу як один із початкових зразків полемічно-публіцистичної прози, тож її позиція значною мірою конкретизує предмет нашого дослідження, адже відомо, що польськомовні похоронні проповіді, які побачили світ у вигляді окремих видань, мали полемічне забарвлення. Дослідниця принагідно зазначає: “Майстерність проповідників формувалася за різних релігійно-політичних обставин і крила в собі великі можливості впливу на слухачів. Проповіді й породили жанр повчань, структурно-функціональна специфіка яких полягала в передачі, пропагуванні норм поведінки від старшого до молодшого, від наставника до послухників. Проповідництво мало конкретно-життєвий зміст. Деколи воно адресувалося й державним зверхникам” [5, 282].

Так, на основі характеристики давніх повчань Наталія Поплавська доходить до висновку про особливу роль учительних євангелій у формуванні проповідницьких текстів. “Вправні проповідники використовували найрізноманітніші засоби з метою забезпечення дохідливості сказаного: відповідну систему біблійних образів, метафори, символіку. Це допомагало наближувати світ ілюзорний до реального. Успіх проповідника залежав від тонкощів риторичної майстерності: здібностей психологічного впливу на аудиторію, здатності емоційно збуджувати. Таким чином релігійна екзальтація формувала відповідний тип особистості” [5, 283].

Твердження Наталії Поплавської, Олени Матушек [2] та інших сучасних науковців опирається на вікову літературознавчу традицію визначати барокові концепти в проповідях XVII ст. як основні художні засоби зображення тогочасної дійсності. За основу може слугувати критична праця Олександра Брюкнера щодо

проявів бароко в проповідницькій літературі, розглянутих на прикладі творчості Фабіяна Бірковського, Войцеха Кортиського, Яцека Міяковського та інших визначних проповідників барокового періоду [9, 226].

Любов Олійник до проповідницької прози XVII ст. зараховує учительні євангелія, елементи полемічних трактатів, катехези тощо, групуючи їх в єдине ціле. Вона вважає, що внаслідок новаторства барокової семіотики форми проповідницької діяльності значно спростилися, трансформувалися, а тому на місце гомілії прийшли інші літературні форми, доступніші та соціально значиміші [3; 4]. Очевидним є те, що духовна тематика численних прозових творів того часу перегукується з богословськими працями та суспільною публіцистикою. Ми натомість схильні вважати, що потрібно виокремити термінологічний інструментарій власне проповідництва, у тім теж польськомовного, на основі його жанрової своєрідності. Тим не менше, позиція Любові Олійник заслуговує на особливу увагу з огляду на новаторський підхід до систематизації проповідницького матеріалу.

Одним з основних видів польськомовної проповідницької прози XVII ст. були полемічні похоронні енкониї, на джерело виникнення яких вказує Доброслава Платт [12, 8–9]. Вона пропонує ключовою датою вважати 1592 р., коли померла дружина віленського воєводи і великого литовського гетьмана Кшиштофа Миколая Радзивила. О. Станіслав Гродзіцький відійшов від усталеної попередньо схеми енкониї і присвятив свій похоронний виступ католицькій науці про чистилище. Ця гомілія стала однією з “перших ластівок” проповідницької полеміки, але все ще відтворювала ораторські зразки єзуїтів і кармелітів, не відзначалася літературним новаторством, носила наслідувальний характер.

Типовим полемічним твором ранньої барокової доби можна вважати відому антиунійну проповідь Мелетія Смотрицького “Kazanie na znamienity pogrzeb przezacnego <...> Leontego Karpowicza, nominata episkopa włodzimierskiego i brzeskiego przez Melecjusza Smotrzyckiego odprawowane w Wilnie 2 XI 1620”, яка попередньо могла бути створена українською мовою, проте задля більшої популяризації автор подав до друку її польськомовний варіант [13]. Такі висновки напрошуються з огляду на особливості проповідницького середовища, в якому розвивали свою діяльність Леонтій Карпович та його ревний послідовник Мелетій Смотрицький. Система барокової символіки в енкониї Мелетія Смотрицького не відрізняється від аналогічних похоронних виступів, написаних польською мовою. Це низка протиставних концептизмів, оснований на Святому Письмі, які однаковою мірою були характерні як для унійного, так і для антиунійного таборів.

Мелетій Смотрицький у своїй похоронній проповіді визначив причини виникнення барокового гомілетичного жанру, опираючись на антиунійну ідеологію: “Ach: jeden nieszczęsny człek / z szczęścią sobie podobnymi / pijanego piwa tego o jeden rok nawarzył: a wszystka Rzeczpospolita to już dwudziesty szósty rok pochmielna od niego chodzi / i póki swędnych tych drożdży z granic swych niewyleje / chodzić musi” [13, 2]. Його стиль характеризується сарматськими мотивами, тож у мовленєвому плані свідомо рутенізований: “błahoczestwym ucieszne usnienie” [12, 2], “między inszemi” [13, 6b], “teraz i zawsze” [13, 28] тощо. Тим не менше,

текст написаний добірною польською мовою, сповнений біблійними цитуваннями та посиланнями на відомі праці давніх теологів, що дає можливість зарахувати його до зразків європейської барокової енкониї.

Полеміст зазначав, що свій виступ побудував на системі концептичних образів, яка охоплювала п'ять головних концептичних структур життя і смерті: "Wszystkie swe koncepta w rzeczy wysokich uważeniu / okrągło sporządzać zwyczaj mający ludzie / gdy między inszemi i to łącno obaczyć chcą / coby za koniec biegu w tego świetnym żywocie którego człowiek był / miasto szal sprawiedliwej rozwagi / żywot ludzki zwykli uważać pięciorako: tym porządkiem / Uważają naprzód i żywot i śmierć Przyrodzenia: zaty żywot Łaski / a śmierć Grzechu: ktemu żywot Smysłów / a śmierć Cnoty: poty żywot Marności / a śmierć Zachwycenia: nakoniec żywot Chwały / śmierć Gehenny" [13, 6b].

У руслі цієї концептичної структури письменник описав життєві віхи Леонтія Карповича, які становлять ключову частину проповіді: "W żywocie abowiem Przyrodzenia zacnym się najduje: w żywocie Łaski / nie naganionym: w żywocie Sławy doczesnej / ile z przymierzenia jej do chwały wiecznej / świętym. Co wszystko w nim jasniej i okazalej daje widzieć śmierć Cnoty: do której nim mu w niższych niż trzydziestu leciech przyszło / i Wyznawców / i Męczenników zacności Koroną był koronowany: Wyznawcą samą istotą / a Męczennikiem zezwoleniem zostawszy: gdy mu przez całe dwie lecie / srogim i okrutnym ciemnicznym więzieniem trapienemu / na każdy dzień dla Ewangelskiej prawdy ciężko umierać przyrodziło" [13, 15–15b].

Взявши за зразок барокових польськомовних енкониї похоронний виступ Мелетія Смотрицького, можемо визначити їх традиційну структуру [8, 125]: "dolor" (скорботу з приводу смерті особи – як правило, визначного суспільного діяча), "laus defuncti" (возвеличення померлого, у похоронній енкониї на честь Леонтія Карповича це "ordine naturali" – згідно з описом від моменту народження до смерті), "consolatio" (утішання спільноти та звернення до Бога з просьбою про потрібні благодаті – у проповіді Мелетія Смотрицького основний акцент покладено на молитву про святого наступника Леонтія Карповича).

Існує ще один різновид викладу основної частини енкониї – представлення найвидатніших вчинків померлого чи найважливіших подій із його життя [8, 125]. Із таким типом похоронного "laus defuncti" зустрічаємося в проповіді Войцеха Кортиського на похороні Мелетія Смотрицького. Тим разом маємо справу з похоронною польськомовною гомілією унійного характеру (1634 р.).

Автор представив особу померлого на основі алюзії з біблійним фрагментом Апостольських Діянь. Цим самим шляхом образотворення пішов пізніше Яків Суша, видавши першу біографію про Смотрицького. Для обох письменників Мелетій Смотрицький – це біблійний Савло, який після навернення до істинної віри перетворився на апостола Павла. Кортиський у своїй проповіді зазначав: "Obadwa rzec o sobie mogą. Prześladowałem prawi / Kościół Boży / i burzyłem go i przechodziłem w Schizmie siłą rówienników moich / gorąco i natarczywie zastawiając się na Ojczyście podania moje. Obadwa prześladowali / ta tylko różnica / że Paweł językiem / i mieczem / a Meletius piórem / i językiem / niewiem który szkodliwiej: był Szczepan nie modlił /

kościółby dziś Pawła nie miał: toż barzo przystojnie rzec się o tym mężu może / By się był Josafat / który który śliczność jedności prawosławnej krwią swoją jako Męczennik zarzył / by się był nie modlił / cerkiew prawowierna Meletiuszaby dziś nie miała” [10, A3].

Ключовим проповідницьким моментом став для слухачів, а пізніше читачів час навернення святого Павла. На основі біблійного фрагменту проповідник не ідеалізував особи померлого, як це було прийнято на попередніх етапах розвитку проповідництва, а представив її в усій повноті внутрішніх суперечностей, моральних пошуків, помилок і перемог. Окрім барокової концептичності, у контекст введено складний, неоднозначний внутрішній світ героя. Це ще раз переконує, що маємо справу з власне літературним твором, написаним на помежів'ї з богослів'ям і інтегрованим у чимало інших суміжних дисциплін – суспільні науки, історію тощо.

Серед літературного доробку Станіслава Оріховського знаходимо твори, які за своїм змістом і частково за формою нагадують енкомімії. Це листи проповідницького характеру, які біографічним чином висвітлюють здобутки померлого. Серед інших, до таких проповідницьких біографій належить “*Życie i śmierć Jana Tarnowskiego*” [11]. Як зазначає Ольга Циганок, похоронна матерія в епістолярії використовувалася двояко – як запрошення на похорон і відповідь на це запрошення [8, 125]. Листи такого типу отримали назву “*epistolae funerales*” або ж “*epistolae funebres*” [8, 125]. Вони нагадували скорочену версію енкомімії. Утім, Станіслав Оріховський відійшов від типового похоронного стилю. Використавши проповідницький тон, він вдався до застосування форми публіцистичного епістолярію, який відповідав усім вимогам поширеної прозової епітафії.

Причиною виникнення епістолярної праці Оріховського стало листове прохання Якуба Гурського описати похорон Яна Тарновського, на якому Станіслав Оріховський був присутній. З цього приводу початок проповідницького листа про Яна Тарновського має оказійний характер: “*Piszesz do mnie, Jakubie Górski, abym ci pogrzeb pana Jana Tarnowskiego, kasztelana krakowskiego, hetmana koronnego, nie odjeżdżając z Tarnowa łacińskim językiem wypisał. Krótki czas naznaczyłeś mi, i ku łacinie, i ku pogrzebu; albowiem, i po łacinie mnie do Ciebie pisać, ziemianinowi, który ledwie polskie umiem, nie jest łatwa; i pogrzeb tak zacny i żalony onego dobrego człowieka i sławnego pana, i dzielnego hetmana tak wystawić, abyś Ty, słysząc o nim, tak żalonym był, jako ja jestem na ten pogrzeb patrząc, to na mnie trudna jest...*” [11, 1]. На думку автора, латинською і польською мовами він володів недосконало, а враження від похорону були ще настільки свіжі, що через надмір емоцій описати їх було дуже складно.

Письменник безпосередньо вказував на публічний характер проповіді-листа, зазначаючи, що написав його задля добра всієї вітчизни та для слави визначного суспільного діяча. За зразком барокового контрасту і різноплановості зображення, він звернув увагу на відсутність в епістолярії ідеального образу, оскільки перед Божим обличчям ніхто не досконалий. Однак цим уточненням Оріховський не применшував суспільної ролі небіжчика: “*Tu mało Cię prosić będę, abyś nie czekał ode mnie o tym umarłym takiej mowy ludzi onych, którzy pochlebstwem jawnym ludzie śmiertelne nieśmiertelnymi bogi czynią, wyciągając sławę ludzką. Ja do*

Ciebie pisać będą o Janie Tarnowskim, człowieku u Boga grzesznym, ale u wszech ludzi dobrym i bez wątpienia Bogu miłym dla prawdziwej swej wiary, który teraz to przed sobą ma, czym się Bogu i ludziom za żywota podobał” [11, 2].

Структура твору “*Życie i śmierć Jana Tarnowskiego*” відтворює загальну риторичну схему представлення похоронної матерії в прозовій формі – гомілії, епітафії тощо. Окрім повчання, автор представив своєрідну документальну хроніку, з історичною точністю описуючи перебіг похорону. Однак, незважаючи на гомілійний виклад листа, не можемо його зараховувати до чистого різновиду проповідницького жанру, оскільки він був створений на помежів”ї проповідництва та епістолярію. Це радше поліжанровий літературний феномен. Можемо лише зауважити, що спосіб барокового образотворення вніс значні трансформації в генеалогію гомілетичного жанру, на що вказує, між іншим, творчість Станіслава Оріховського.

Ще одним видом проповідницької діяльності в барокову епоху стали орації на честь короля – політичного та еконімічного характеру. Метром цього виду писань на початку XVII століття був королівський проповідник Петро Скарга, утім з перевагою барокового концептизму його авторитет провісника падіння Речі Посполитої поступово відходив на задній план, уступаючи місце новому поколінню проповідників: Фабіану Бірковському, Яцеку Міяковському, Томашу Млодзяновському, Анджею Кохановському, Янові Хризостомові Голембьовському та ін. У межах українського польськомовного проповідництва цей вид гомілетичних творів згадуємо лише принагідно, оскільки здебільшого він стосувався краківського культурного середовища. Однак пласт королівських проповідей мав більший чи менший вплив на всю тодішню Річ Посполиту, до якої належали й українські землі, а, як зауважував Олександр Брюкнер, “wszystko cisnęło się na Małopolskę i Ruś” [9, 205].

Взірцевими еконіміями та політичними ораціями на честь короля та інших вельмож у бароковий період були проповіді Якуба Ольшевського, видані у Вільні 1645 р.: “*Harmonia. Kazanie trojake na szczęśliwą elekcję Władysława IV, Króla Polskiego*”, “*Grono Winne na pogrz. Wielm. P. Krzysztofa Sapiehy, Wojewodzica Wileńskiego*”, “*Snopek Najjaśn. Zygmunta III, Króla Polskiego. Kazanie trojake*”, “*Kazanie na pogrzebie J. M. Samuela Pasa, Chorażego W. X. L.*” та ін.

Під час “ходіння священиків з колядою” у різдвяний період поступово сформувався новий вид гомілетичних творів, характерний для барокової доби – так звані колядні проповіді. Їх зразком вважалася орація “*Kokosz ranom krakowianom w kazaniu za kolędę dana*” Яцека Міяковського (1637 р.). Цей гомілетичний різновид становив збірку тематично узгоджених прозових “коляд” віншувального чи сатиричного характеру. У “*Kokosz...*” Яцека Міяковського нараховуємо дев’ять барокових коляд. Постать проповідника Міяковського протягом багатьох століть оцінювалася критиками неоднозначно, оскільки його вважали майстром жарту та анекдоту. Введені цим гомілетом у літературний світ колядні проповіді не мали відповідників на жодному з інших етапів розвитку проповідницького письменства, тому викликали значний суспільний резонанс, який лунав ще багато століть поспіль. На жаль, зразки польськомовних колядних проповідей в українському

письменстві не збереглися, проте можемо стверджувати, що, згідно з традицією, такий вид проповідництва в давній українській літературі також був розповсюджений.

Окрім попередньо нами перерахованих різновидів польськомовного барокового проповідництва в Україні, не втрачали своєї актуальності постилли ("postylle"), поширені в середовищі Речі Посполитої Якубом Вуйком, які були основані на інтерпретації біблійних фрагментів і вписані в єдине коло річного літургічного календаря. Після Якуба Вуйка зразки цих гомілетичних писань творив Петро Скарга, а продовжувачем його справи в українському польськомовному контексті став Іпатій Потій. "Kazania i Homilie męża bożego Nieśmierzej Sławy i Pamięci Hieracjusza Pocięja Metropolity Kijowskiego z Listem Melecjusza Patriarchy Alexandryjskiego, Responsem Hieracjusza", видані Леоном Кишкою в Супраслі 1714 р., стали зразками барокових унійних постилл. Своєрідною противагою, яка зрештою не була противагою змістовою, а радше ідеологічною, можна вважати українськомовні проповіді антиунійних духівників – Петра Могили, Інокентія Гізеля, Іоанікія Галятовського, Антонія Радивиловського. Натомість метром православних постилл XVII ст. можна вважати Лазаря Барановича, який також проголошував і друкував свої гомілії українською мовою, та силою слова й інтелектом не уступав проповідницькому таланту Іпатія Потія, видавши дві збірки гомілій – "Меч духовний, що є словом Божим, на допомогу войовничій церкві із уст Христових поданий, або книга проповідей слова Божого, слова стверджуючого..." і "Труби слів проповіданих на дні дванадесятих свят Господніх, Богородичних, а також на дні свят ангельських, пророчих, апостольських, мученицьких, святительських і інших". Отже, порівняння української та польської проповідницької матерії, створеної в епоху бароко, – це наступний важливий виклик для сучасних літературознавців.

На основі проаналізованої польськомовної проповідницької спадщини XVII ст. можемо зробити висновок, що жанр проповіді в епоху бароко розвивався дуже стрімко, переймаючи традиції попередніх епох і водночас вносячи чимало новаторських елементів у формі нових гомілетичних різновидів, концептичних художніх засобів зображення, трансформації опрацьованих риторичних вимог до гомілій, розставляючи нові інтертекстуальні акценти та запозичуючи інші жанри для висвітлення гомілетичних завдань. Грані барокової проповіді поступово розмивалися у жанровому багатоголоссі і втрачали богословський прагматизм, оскільки на місце догматики прийшло емоційне художнє слово з усіма його аспектами – гумором, сатирою, контрастом тощо. Колядні проповіді, постилли, енконімії та створені на їх основі похоронні листи, різнопланові політичні орації виходили за тісні рамки жанрової ідентифікації, проте надалі виконували покладену на них повчально-моралізаторську місію. Без подальшого детального вивчення цього пласта польськомовної барокової прози неможливо вповні відтворити картину вітчизняного літературного світу XVII століття.

Література

1. Ісіченко І. Шкільна риторика і барокове проповідництво : доп. на ювілейній наук. конф., присв. 390-літтю створ. Києво-Могилянської академії, 12–14 жовтня 2005 р. [Електронний ресурс] / І. Ісіченко. – Режим доступу : http://isu.org.ua/ukr/study/research_conference/isichenko_rhetorics/.

2. Матушек О. Пресвята Трійця в українській бароковій проповіді / О. Матушек // Вісник Житомирського державного університету. – Житомир, 2011. – Вип. 55. – С. 158–162.
3. Олійник Л. Збірники “Учительне Євангеліє” як взірці української проповідницької прози могилянської доби / Л. Олійник // Теорія літератури і гуманітарні студії : [зб. наук. пр. з нагоди сіддесятип'ятиріччя доктора філологічних наук, професора, академіка Академії вищої школи України Романа Гром'яка] / [упоряд. І. Папуша]. – Вип. 34. – Тернопіль : ТНПУ, 2012. – С. 148–152.
4. Олійник Л. Українська проповідницька проза першої половини XVII століття: генеза, жанрові моделі, художня специфіка : автореф. дис. ... к. філол. н. : 10.01.01 “Українська література” / Л. Олійник. – Тернопіль, 2013. – 16 с.
5. Поплавська Н. Полемісти. Риторика. Переконавання: українська полемічно-публіцистична проза кінця XVI – початку XVII ст. : [монографія] / Н. Поплавська. – Т. : ТНПУ, 2007. – 379 с.
6. Сухарева С. Біблійний вимір української польськокомовної прози поберестейської доби / С. Сухарева. – Луцьк : В-во “Вежа” Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 209 с.
7. Сухарева С. Жанрова своєрідність польськокомовних похоронних проповідей XVII століття в Україні / С. Сухарева // Актуальні проблеми слов'янської філології. – Бердянськ, 2012. – № 26. – Ч. 1. – С. 88–95.
8. Циганок О. Генологічні концепції фунерального письменства в Україні XVII–XVIII ст.: основні напрямки досліджень / О. Циганок. – К. : Університет “Україна”, 2011. – 176 с.
9. Brückner A. Dzieje kultury polskiej. / A. Brückner. – Nakł. Krakowskiej Spółki Wydawn., 1930. – Т. II :Polska u szczytu potęgi. – 663 s.
10. Kortyski W. Widok potyczki wygranej, zawodu dopędzonego, wiary dotrzymanej od przewielebnego w Christusie Jego Mości Ojca Meletiusa Smotryckiego Archiepiskopa Hierapolitańskiego Archimandryty Dermańskiego, na jegoż pogrzebie / W. Kortyski. – Wilno : Typografia Akademicka Soc. Jesu, 1634. – A–S2 s.
11. Orzechowski S. Życie i śmierć Jana Tamowskiego [Elektroniczny zasób] / S. Orzechowski ; [oprac. J. Stamawski]. – Reżim dostępu : <http://www.staropolska.pl/renesans/proza/Tamowski.html>.
12. Platt D. Kazania pogrzebowe z przełomu XVI i XVII wieku: z dziejów prozy staropolskiej / D. Platt. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków, 1992. – S. 8–9.
13. Smotrzycki M. Kazanie na znamienity pogrzeb Leontego Karpowicza, nominata episkopa włodzimerskiego i brzeskiego przez Melecjusza Smotryskiego odprawowane w Wilnie 2 XI 1620 / M. Smotrzycki. – Wilno, 1620. – 28 s.

Анотація

У статті проаналізовано жанрову специфіку польськокомовної проповідницької прози XVII століття, визначено її термінологічну різноманітність. Доведено, що польськокомовні проповіді перейшли із рангу виключно богословських писань у сферу художньої літератури. Викремлено проповіді серед інших моралізаторських текстів барокової літературної доби – повчань, трактатів, учительних євангелій, катехез тощо. На прикладі гомілетичних творів окремих авторів визначено різновиди польськокомовного проповідницького жанру, вказано на його основні зразки та моделі.

Ключові слова: проповідь, риторика, фунеральна проза, похоронна матерія, повчання, бароко.

Аннотация

В статье проанализирована жанровая специфика польскоязычной проповеднической прозы XVII века, определено ее терминологическое разнообразие. Доказано, что польскоязычные проповеди перешли из ранга исключительно богословских писаний в сферу художественной литературы. Выделено проповеди среди других морализаторских текстов барочного литературного периода – поучений, трактатов, учительных евангелий, катехез и т.п. На примере гомилетических произведений отдельных авторов определены разновидности польскоязычного проповеднического жанра, указаны его основные образцы и модели.

Ключевые слова: проповідь, риторика, фунеральная проза, похоронная материя, поучения, барокко.

Summary

The genre specificity of Polish-language preaching prose of XVII century is analyzed in the article. It is defined its terminological diversity. It is proved that the Polish preaching moved from rank exclusively theological writings into the sphere of belles-lettres. It is allocated about preaching among other moralizing texts Baroque literary period – sermons, treatises, teacher's gospels, catechesis, etc. It is identified species of Polish-preaching genre on the example of homiletic works of individual authors, given its basic patterns and models.

Keywords: preaching, rhetoric, funeral prose, funeral matter, teachings, baroque.

УДК 821.161.2–2 Плужник.09

Суховєєнко К. І.,

аспірантка,

Харківський національний університет

імені В. Н. Каразіна

ТРАДИЦІЇ “НОВОЇ ДРАМИ” У П’ЄСАХ ЄВГЕНА ПЛУЖНИКА

На сьогодні відсутні спеціальні дослідження, присвячені впливам “нової драми” на творчість Є. Плужника. Разом із тим науковці виділяли у п’єсах “У дворі на передмісті” та “Професор Сухораб” низку ознак, характерних для цього мистецького явища: сталість конфліктів, які не мають чіткої розв’язки, настанова на життєподібність, відсутність абсолютно позитивних персонажів, фрагментарність тощо. Потреба проведення зіставного аналізу творів Є. Плужника з естетичним досвідом “нової драми” якраз і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Впливами цього літературного явища більшою мірою позначені твори представників раннього українського модернізму – Лесі Українки, В. Винниченка, Олександра Олеса. При цьому, як зазначила Т. Свєрбілова, українська драматургія, зазнавши впливу “нової драми”, зберігала деякі ознаки традиційної родинно-побутової драми, мелодрами, водевілю, міщанської чи соціальної драми [6, 29].

У перші десятиліття ХХ ст. під впливом суспільно-політичних чинників характер літературного процесу в Україні відчутно змінюється. Основним завданням письменників проголошується ідеологічне обґрунтування суспільних ініціатив радянської влади. Не випадково на передній план висувається і всіляко заохочується п’єса-агітка. Панування агітки продовжувалося до середини 1920-х років. Поступово на зміну їй приходять більш художні соціальні драми. З’являються вартісні твори М. Куліша, Я. Мамонтова, І. Кочерги та ін. Натомість твори, які б розвивали драматургічну традицію раннього модернізму, не були характерними для 1920–1930-х рр., оскільки не відповідали духові доби, а отже, й не мали реальної сценічної перспективи. Проте деякі п’єси того часу все-таки зберігають – як виняток – певні ознаки “нової драми”. Це стосується насамперед творів Є. Плужника “Професор Сухораб” та “У дворі на передмісті”.

Проаналізувавши ключові праці, присвячені теорії “нової драми” [1; 2; 7; 9], можемо виділити наступні її риси: пріоритет морально-етичної та психологічної